

*Bulgarian Language and Literature in Elementary School
Български език и литература в началното училище*

ОТЧУЖДЕНИЕТО НА СЪВРЕМЕННОТО ДЕТЕ ОТ КНИГАТА (ИСТИНАТА, ПОДКРЕПЕНА С ФАКТИ ОТ ЕДНА АНКЕТА)

Елена Давчева

Институт за литература – БАН

Резюме. Статията разглежда един много важен, наболял, неотложен за решаване проблем, а именно – отчуждението на съвременното дете от книгата. Въпросът е широко познат, но с престъпна лекота всеки го прехвърля в приоритета на другите. Изследването е извършено чрез анкета, чиято статистическа обработка – изчислени проценти, ранжиране, установени корелационни зависимости и пр., визира и подчертава наблюдаваните тенденции.

Анкетата е проведена с четвъртокласници от училище извън София и с техните родители. Въпросите целят получаването на информация за интереса/липсата на интерес у децата към книгата, предпочитаните жанрове и тематика, оценката на значението на книгата, ролята на посредниците. Ценна информация дават и отговорите на въпросите, адресирани към родителите. Изводите от анкетата в никакъв случай не са кардинални, но достатъчно точно очертават моментната картина не само в това училище, а и във всяко друго учебно заведение, независимо в кой регион на страната се намира. Те са доказателство за трайното дистанциране на съвременните деца от световите на литературата.

Keywords: school, children, book, reading

В момента в България книгата не е приоритет нито на държавата, нито на образованието и културата. Големият детски писател Елин Пелин от дистанцията на времето е предусетил тези процеси, и то по време на разцвета на детската литература у нас. В статията „Съдбата на книгата“, публикувана в „Свободна реч“, VI, бр. 1543, 23 април 1929, писателят споделя своята загриженост за съдбата на книгата чрез думи, които звучат като пророчество: „На книгата предстои прераждане и ново приспособление. След век тя може би вече няма да бъде такава, каквато я знаем ние, откак свят светува. Нейното преображение ще бъде мъчително и ще има периоди на криза, когато тя ще изглежда мъртва“.

Жалкото е, че днес децата са оставени на улицата, на маргиналността и деградацията. Според професор Алберт Бенбасат подценяването на книгата е обществен проблем. От тук произлиза и проблемът за намаляването на чита-

телите. Авторът изтъква като най-важна причина съществуването на безброй много други медии, които предлагат „леснодостъпни и лесносмилатели изкушения“, които предават готова информация – „смяна, съдвжана, готова за консумация, като джвка или хамбургер“. Тази общодостъпна за всеки среден човек информация не издига човека, за разлика от книгата.

Някои смятат, че във века на компютрите и телевизията четенето на книги не е необходимо. За среща със световното изкуство има и други способности. Това вижда не само е грешно, но и опасно. Опитът на цялата световна цивилизация показва, че без четене няма човек, няма личност. Чрез книгите се формират нравствени принципи, морални устои и културни ценности, чрез тях се овладява информацията, натрупана с векове. Книгата помага на детето да развие въображението си, да се научи да мисли, да анализира, да оценява собствените си и чуждите постъпки. Книгата е предмет на естетическа наслада, тя превръща неизбежните в живота часове на скука и безделие в увлекателна способност за пренасяне в други светове, в други времена. Не е ли жалко, че децата се лишават от това удоволствие? И къде е причината, че съвременното дете се отчуждава от книгата?

Причините могат да се търсят навсякъде. В семейството, където отсъства четищ модел, в училищните програми, в личността на учителя, в катаклизмите на обществото. Детската писателка Юлия Момчилова много точно описва ситуацията в страната: „Живеем във време на генерални световни промени от всякакъв род: посткомунистически лутания, политико-икономически кризи, малка страна с малко жители, слаб пазар, безработица, бедни хора – все причини за изолиране от изнемогващия сред неудовлетворени нужди културен живот на обществото ни. Да прибавим и възхода на дигиталните технологии, които извеждат съвременния свят в друга, непозната орбита, защото от тази посока се задават драстични промени в живота на човешкия свят. Сменят се нагласите, нравите, вкусът... и пр. Очакваме човекът да напредне в еволюцията си, а ми се струва, че става точно обратното“.

Четенето в съвременното общество е един от най-важните елементи на културата, инструмент за повишаване на потенциала на нацията. А какво става днес у нас? Променят се статусът на четенето, продължителността, характерът (печатен и електронен текст), репертоарът, читателските предпочитания. Пазарът на детската книга е наситен с некачествени продукти. Всеобща констатация е, че българското дете не иска да чете. Какво е мнението на самите деца за книгата и четенето, какво е отношението на техните родители, защо семейството, като регулатор на детското четене, отива на втори план? От друга страна, особено важен е въпросът какво чете съвременното дете и какви ценности получава чрез книгата. Имайки предвид необозримите възможности на руската художествена словесност за формиране на ценностни критерии и нейното пренебрегване в посттоталитарната епоха в България, интерес представлява как днес се използват тези възможности. Всичко това се опитаме да установим чрез анкети на ученици и техните родители.

Анкетите са проведени с малка извадка от ученици и техните родители в ОУ „Свети Климент Охридски“ – Хасково. Целта на анкетите не е да се опише подробно отношението на деца и родители към четенето и руската литература за деца, а да се улови най-важното в актуалните тенденции. Анкетите показват това, което всеки знае (или поне се досеща), но като метод позволяват да се стъпи върху фактите, а не върху собствени предположения, и по този начин да се избегне максимално субективизмът. Ето защо анкетата беше проведена само в едно училище. Изборът именно на ОУ „Свети Климент Охридски“ – Хасково, е продиктуван от сходни причини. То не е елитно, но не е и в долната част на ранг-листата, не е за деца със специални образователни потребности, нито пък е в район, където се намесват фактори като „майчин език“, „вероизповедание“, „имуществен ценз“. В този смисъл за настоящия момент то е средното за страната училище.

Анкетата е проведена с четиридесет ученици от IV^a и IV^b клас на избраното училище през май 2013 година. На учениците са предоставени анкетни карти, съдържащи 12 въпроса. С въпросите от анкетата се цели да се получи информация за интереса (или липсата на интерес) у децата към книгата (въпроси 1, 2, 3, 8); предпочитаните жанрове и тематика на книгата (въпроси 5 и 6); за оценката им за значението на книгите (въпрос 10) и за това, кой им помага да обичат книгите (въпрос 9). Останалите въпроси са свързани с рецепцията на руските автори – за предпочитанията към националността на авторите (въпрос 4), за познаването на руски автори (въпрос 7); за някои детски произведения на руските класици и за проявения интерес към тях (въпроси 11 и 12).

Отговорите на първия въпрос *Обичате ли да четете книги?* са твърде обезпокоителни. Само двама ученици (5%) споделят, че обичат да четат. На другия полюс картината е коренно различна – цели 80% от анкетираните определено се дистанцират от четенето. Десет от анкетираните (25%) отговарят неопределено, което също показва отчуждение на съвременното дете от книгата.

Доказателство, че съвременното дете не чете, са отговорите на втори въпрос, чрез който се изследва *колко книги* е прочело всяко дете през изминалата година. Най-голям е процентът на децата, които са прочели само една книга – 37.5% (15 деца). Цели 27.5% се падат на децата, които не са прочели нито една книга. Повече от една книга са прочели малък брой деца: две книги – 7 деца (17.5%), и повече от 3 – само две деца (5%). Следва да отбележим, че изследваното време включва цяла година, което обхваща и лятната ваканция, през която учениците получават задължителен списък от книги за четене, в който са включени минимум 10 книги.

Установеното чрез първите два въпроса от анкетата определя и факта, че децата не обичат да получават книги като *подарък* (3. въпрос). Половината от децата (50%) категорично не желаят да получават книги като подарък, 14 деца (35%) биха приели книгата с неудоволствие, 5 деца (12.5%) все пак ще се зарадват на този подарък и само за едно дете (2.5%) книгата е желан подарък.

Фактът, че децата не четат книги, в известна степен обезсмисля въпроса за заинтересоваността им към *националността на авторите* (въпрос 4). Все пак, как се вписват руските автори в представите на съвременното дете? Оказа се, че само едно от децата е определило руската принадлежност на автора за предпочитана. Половината от децата не обръщат внимание на националността на автора. „Заслуга“ за това имат и учебниците, в които обикновено не се маркира националността на писателя. Голям процент (20%) от децата предпочитат английската принадлежност, но вероятно имат предвид английскоговорящи и това се обяснява, с факта, че този език днес е на мода. Прави впечатление, че същият е процентът и на децата, определящи родната, българска националност на автора като желана.

В *жанрово* отношение предпочитанията на децата (въпрос 5) са насочени към комиксите (35%) и романите (25%), като вероятно голяма част са привърженици на криминалните романи. Сравнително голяма част от четвъртокласниците (27.5%) не са загубили пиетета си към чудния свят на приказките. Най-непредпочитани са стихотворенията – едва 2.5% (само едно дете ги е посочило). Разказите и басните също не привличат учениците (по5%).

В *тематично* отношение (въпрос 6) също се забелязва слизание към по-ниските литературни ниши. Най-много деца се увличат от приключенски истории (30%), а 22% обичат да четат вицове. 15% от анкетираните харесват героите да са деца, а 12.5% се увличат от фантастичното; 10% се вълнуват от разкази за животни и само по 5% (по 2 деца) предпочитат природни описания и историческа тематика.

Седми въпрос цели да установи *непознатите за децата писатели* в най-общ план. Отговорът изисква децата просто да посочат писателите, за които не са чували. В класацията са включени четирима руски класици: А. Пушкин, И. Крилов, Л. Н. Толстой и М. Лермонтов, в компанията на още петима известни писатели: В. Юго, А. Линдгрин, Е. Рауд, Д. Бисет, М. Твен. Картина е доста тревожна. Само седем деца (17.5%) са чували за всички посочени писатели. На петима от учениците тези имена не им говорят нищо, като се има предвид, че някои от писателите често присъстват в читанките и христоматиите (без руските). Най-голям е броят на децата, които идентифицират само едно име (22.5%). От ранжирането се вижда, че руските писатели са слабо познати на анкетираните. Най-слабо познат сред учениците е Лермонтов (R=1), а за Крилов и Пушкин стойностите на ранговете са съответно 2.5 и 5.5. С ранг 8 е Л. Толстой, който заедно с В. Юго и Марк Твен се радва на най-голяма популярност сред извадката анкетираните четвъртокласници.

Интерес представлява проучването на мнението на учениците относно вида на предпочитаната от тях книга като *дизайн* (въпрос 8). Обикновените, хартиени книги се харесват само на 5 ученици (12.5%); 42.5% (17 деца) отдават значение на илюстрациите, а най-голяма част са фенове на електронните книги.

Всеизвестна е ролята на *посредниците* при формирането на интерес и обич към книгата (въпрос 9). Децата оценяват учителите като най-важни за любов-

та им към книгите и четенето. Прави впечатление, че бабите и дядовците играят по-голяма роля, отколкото родителите при формирането у децата на обич към книгите. Само две деца споделят, че в този процес техни помощници са приятелите, с които имат възможност да споделят прочетеното.

Как децата оценяват книгите? Смятат ли, че книгите са техен помощник? В какво виждат тяхното значение? (въпрос 10)

Голяма част от децата търсят в книгата забавата, развлечението (23 отговора – 19.66% от посочените отговори). Голям е и процентът на децата, които схващат образователната функция на книгата – 18.80% са отговорите, че тя им помага да се научат да четат и пишат правилно. Децата виждат в книгата възможност да са по-умни, търсят в книгите нови неща. С по-малка честота са отговорите, свързани с възможностите, които дава книгата да бъдат децата по-добри и да изкарват приятно свободното си време. Най-малко са посочените отговори, свързани с естетическото значение на книгата – само две деца посочват, че книгите биха им помогнали да усетят красотата на природата. Прави впечатление, че тези деца и децата, които оценяват книгата като помощник да станат по-добри, са възпитани от бабите и дядовците си да обичат книгите.

По-голяма част от децата посочват повече от едно значение на книгата. Все пак, най-много са децата, дали един отговор (37.5%), следват децата, посочили 3 значения на книгата (20%), и т.н. Нито едно дете не е дало комбинация от четири отговора.

Единадесети и дванадесети въпрос насочват учениците към едни от най-популярните произведения на руски детски писатели от XIX век. В отговорите са подбрани две от най-емблематичните приказки на Пушкин: „Рибарят и златната рибка“ и „Приказка за златното петле“; две от най-известните басни на Крилов: „Щурец и мравка“ и „Орел, рак и щука“; покъртителният разказ на Чехов „Ванка“; стихотворението в проза за силата на родителската любов „Врабче“ на Тургенев и поучителната приказка на Л. Толстой за вредата от пианството – „Малкото дяволче и човекът“. Изборът е продиктуван и от това, че тези произведения са от любимите на съставителите на българските читанки и христоматии през различните периоди и са близки до детското възприятие и душевност в жанрово и тематично отношение.

От отговорите на анкетираните се вижда, че най-позната за децата е „Рибарят и златната рибка“ на Пушкин. Следващи по популярност са баснята на Крилов „Орел, рак и щука“ и разказът на Чехов – „Ванка“. В дъното на класацията се нареждат „Врабче“ от Тургенев и „Малкото дяволче и човекът“ от Толстой.

Прави впечатление, че само едно дете е чело или слушало всичките седем произведения. Също така един ученик отбелязва, че познава шест от произведенията. Най-голям е броят на децата (27.5%), които са посочили три произведения като познати, а за 22.5% от децата познатите произведения са само две. Най-тревожен е фактът, че три деца не са чели нито едно от произведенията, а пет – само по едно.

Логично е да се зададе и въпросът кое от посочените произведения децата биха искали да прочетат (12. въпрос).

Децата желаят да прочетат най-вече тези произведения, които са им непознати – „Малкото дяволче и човекът“ и „Врабче“. „Ванка“ си остава любимо произведение за децата и много от тях искат отново да го прочетат.

Чрез ранжиране на данните и пресмятане на коефициента на Спирман по формулата: $R = 1 - \frac{6 \sum (R_i - R_i')^2}{n(n^2 - 1)}$, се получи стойност – 0.55, което показва, че не може да се търси корелационна зависимост между произведенията, които анкетираните са слушали и чели, и тези, които биха искали да прочетат.

От проведената анкета с ученици могат да се направят следните изводи.

1. Анкетата е проведена с малки по обем извадки и не налага кардинални изводи. Отговорите на въпросите по-скоро служат за добиване на обща представа за мнението и отношението на анкетираните.

2. Очертава се тенденция на обща незаинтересованост на българските деца към книгите и четенето.

3. Децата възприемат значението на книгата най-вече като забавление и възможност да се научат да четат и пишат правилно. По-голяма част са критични към дизайна на книгата и отдават предпочитания на книгите в електронен формат.

4. Предпочитанията на децата в жанрово и тематично отношение показват тенденция на отдалечаване от качествената, естетически издържана или стойностна литература и нейните функции.

5. Децата оценяват ролята на учителите като техни най-добри помощници във формирането на любов към книгите и четенето. Ролята на родителите в това отношение е твърде занижена.

6. В общи линии анкетираните не обръщат особено внимание на националността на писателите.

7. Четвъртокласниците слабо познават руските писатели от XIX век и техните най-знакови произведения.

8. Смятаме, че анкетата изигра положителна роля върху изследваните четвъртокласници, тъй като чрез отговорите те имаха възможност да научат имената на най-известните руски класици и заглавията на някои от най-известните им произведения, а също така да проявят интерес към тях. Немаловажен тук е фактът, че руските класици са изключени от учебните програми.

9. Резултатите от анкетата предизвикват размисъл и налагат спешни действия за излизане от тревожната ситуация.

Анкета с родители

Анкетата е проведена с 20 родители на част от анкетираните деца. Допитването е извършено по време на родителска среща, състояла се в същия ден, в който са анкетираны и децата, така че са изключени взаимни влияния. Ан-

кетата съдържа 12 въпроса и цели да улови отношението на родителите към отчуждението на децата от книгата. Подбрани са и сходни въпроси, които дават възможност за сравнения. Родителите отчитат, че *децата им не обичат да четат книги* (въпрос 1). Отговорите са построени по петстепенна полярна скала. Пресметнатият индивидуален коефициент, който е чувствителен към такива скали по формулата:
$$e_{ia} = \frac{a(+1) + b(+0.5) + c(-0.5) + d(-1)}{N}$$
, има стойност - 0.375, което е доказателство за изтегляне към силно отрицателни стойности и потвърждава факта, че децата не обичат да четат.

Вторият въпрос изследва *отношението на родителите* към четенето на книги от техните деца. Най-голяма част от родителите (35%) постоянно напомнят на децата, че трябва да четат, а 30% споделят, че се доверяват на техния избор и не им досаждат, което в известна степен граничи с пълна незаинтересованост. 15% от родителите се сещат за четенето на книги от техните деца само във връзка със списъците за лятно четене. Едва 10% свързват четенето на книги с тяхното значение. За жалост, има родители (също 10%), които не виждат смисъл тяхното дете да чете книги.

Голяма част от родителите (35%) не проявяват интерес към *това, което чете детето им* – за тях е достатъчно, че то все пак чете (въпрос 3). Други 20% са на мнение, че е достатъчно детето да чете учебниците си, а 15% залагат на наставленията на учителите. Равен брой са родителите, които изказват полюсни мнения (не се интересувам и винаги се интересувам), а също така и тези, които не успяват да накарат детето си да чете.

Не е тайна, че днешните деца проявяват много по-голям *интерес към технологиите* отколкото към книгите (въпрос 4). Родителите обаче проявяват известна консервативност и не са на същото мнение. Повече от половината от анкетираните (55%) са категорични, че компютърът не може да замени четенето на книги. 15% са по-уклончиви в отговора си, а също толкова не могат да преценят. Общо 15% се падат на положителните отговори, като двама от родителите (10%) са категорични, че компютърът изцяло заменя четенето на книги.

Интересно е да се разбере дали самите *родители четат книги*. На родителите е предложен същият набор от отговори на въпроса, за да може по-ясно да се улови връзката (въпрос 5 за родители, сравнен с въпрос 1 от анкетата за ученици). Най-много са онези родители, които са отговорили уклончиво – колкото да, толкова и не. Вероятно те четат, когато им остане време, а може би има и такива, които изпитват неудобство да си признаят, че не четат книги. Все пак отрицателните отговори са изместени силно към децата.

Един от каналите за достигане на книгата до детето е свързан с нейното *закупуване* главно от родителите. Въпреки че има родители, които се интересуват от това, дали детето им чете, и самите те в по-голяма степен обичат да четат книги (ако им остане време), те много рядко купуват на детето си книги (въпрос

б). Оказа се, че тези родители, които често купуват книги на децата си, са 25%, но тук не може да се изключи вероятността, че някои правят това с показна цел и често купените книги служат единствено за украса и престижност на интериора в домовете им. Най-много са родителите, които правят това рядко, а за съжаление, има и такива, които никога не купуват на детето си книги.

Важен момент в приобщаването на детето към книгата е разказът на родителите за прочетеното от самите тях. Тъй като децата по принцип обичат приказките, зададохме на родителите въпрос дали *разказват на детето си приказки* (въпрос 7). Отговорите показват, че само 10% продължават да разказват на детето си приказки, 30% са правили това, когато детето им е било малко. Тревожен е фактът, че цели 35% от анкетирания никога не са разказвали на детето си приказки, а с още по-голяма вероятност и нищо друго прочетено.

Осми въпрос дублира десети въпрос от анкетата за ученици – *За какво помагат книгите на вашето дете?* Най-голяма част от родителите виждат значението на книгата във възможността детето им да стане по-умно (23.33% от отговорите), да научи нови неща (21.66%), да се научи да чете и пише правилно (18.33%).

Разминаването е най-вече по отношение на виждането за книгата като забавление (от децата). Почти пълно съвпадение (в %) се наблюдава при становищата за книгата като фактор за приятно прекарване на свободното време и за образователните функции на книгите. И деца, и родители не оценяват естетическите ѝ функции, а също така и възпитателните. На последните места и деца, и родители поставят възможността за придобиване на морални качества чрез книгите. Ранжирането позволява да се пресметне коефициентът на Спирман. Получава се $R = 0.473$, което е показател за умерена корелационна зависимост между отговорите на родителите и децата.

Нежеланието за четене на книги се пренася и върху детските (или функциониращите като такива) текстове от руски класици. В своите отговори на въпроса дали е *необходимо децата да четат книги от руски класици* (въпрос 9), родителите са отразили и модната за съвременното ни тенденция за отдръпване от всичко руско. За това говори и фактът, че точно половината от родителите дават отговор „не мога да преценя“, а полярните мнения са с еднакво разпределение (по 25%).

Все пак решихме да провокираме родителите с въпрос за конкретни произведения (въпрос 10), защото по-голяма част от тях са били четвъртокласници преди демократичните промени и са изучавали руски език и руски автори в училище. Седемте знакови детски произведения от руски писатели от XIX век, които бяха посочени на децата като обект на познание и възможност на избор, при родителите бяха поставени като обект на преценка – *кое от произведенията смятат за подходящо* децата им да прочетат.

Най-голямо внимание е отделено на приказката на Пушкин „Рибарят и златната рибка“ (22.5 % от отговорите) и баснята на Крилов „Орел, рак и

щука“ (21.25%). Следва разказът на Чехов – „Ванка“ с 20%. В дъното на класацията са „Врабче“ на Чехов (3.75%) и „Малкото дяволче и човекът“ на Лев Толстой (6.25%). Не се забелязва налагащо се предпочитание по отношение на жанра, вероятно анкетиранияте са посочили тези произведения, които си спомнят от своите ученически години.

Сравнението на отговорите на родителите с отговорите, дадени от децата на 11 и 12 въпрос от анкетата за ученици, показва, че родителите в общи линии смятат за подходящи за своето дете тези произведения от руски автори, които и самите деца познават. Сериозно разминаване обаче има между предпочитанието на родителите и желанията на децата да прочетат някои от произведенията. Коефициентите на корелационна зависимост ($R_{10/11} = 0.955$ и $R_{10/12} = 0.751$) сочат, че е налице много голяма корелационна зависимост, близка до функционалната, между мнението на родителите и степента на познаване на произведенията от детето. Корелационната зависимост между мнението на родителите и желанието на децата да прочетат определени книги влиза в категорията „голяма корелационна зависимост“, което е добър знак по отношение на възможността родителите да благоприятстват рецепцията на руските произведения.

Последните два въпроса от анкетата за родители са насочени отново към отчуждението на съвременното дете от книгата в аспект на отговорност и мерки.

Както обикновено, и тук родителите търсят най-голяма *отговорност* за отчуждението на съвременното дете от книгата у учителите (35%). Равен брой родители (по 25%) приписват вината на държавата и компютрите. Все още има родители (10%), които определят като враг на книгата телевизията, а едва 5% признават собствената си вина.

Родителите са категорични, че е необходимо да се предприемат мерки срещу отчуждението на детето от книгата (70%), но има и такива, които не виждат смисъл в това (10%), а 20% нямат определен отговор, с което се дистанцират от проблема.

Резултатите от анкетата с родители, а също така сравнението с някои отговори на учениците, позволяват да се достигне до изводи, които в никакъв случай не са кардинални поради малкия обем на извадката, но в известна степен подчертават тенденциите на разглеждания проблем.

1. Родителите са наясно, че децата им не обичат да четат книги, но не избират правилния път да ги приобщат към книгата. Най-често прилагат дидактичния аспект на постоянно напомняне, без да изяснят значението на книгите. Има и такива родители, които не виждат смисъл в четенето на книги.

2. Отрицателен момент в отношението на родителите е тяхната незаинтересованост към тематиката на книгите, които четат детето. Голяма част са доволни от факта, че детето им все пак чете, дори и само учебници, а някои са безпомощни пред нежеланието за четене на книги.

3. Родителите са на мнение, че технологиите не могат да заменят четенето на книги.

4. Възрастните са „по-четящи“ от децата, но въпреки това родителите все по-рядко намират време за книгата. С това дават отрицателен пример. Показателен е и фактът, че все по-голяма част от родителите не купуват книги на децата си.

5. Родителите отделят все по-малко време да общуват със своите деца и тази тенденция се проявява с пълна сила по отношение на книгите и четенето.

6. Значението на книгата не се оценява в морален и естетически аспект както от родителите, така и от децата.

7. Родителите не осъзнават значението на руските класици за развитието на техните деца и робуват на модата за отричане на всичко руско. Те имат възможност да подпомогнат рецепцията на руска класическа литература за деца, но явно нямат желание да направят това.

8. Най-големи „виновници“ за отчуждението на съвременното дете от книгата според родителите са учителите, което освен всичко друго е показател за отрицателното отношение към учителската професия и навика да се прехвърля вината за всички негативни явления върху учителите и училището. Родителите не могат да видят собствената си липса на отговорност. Много често прехвърлят отговорността към държавата и технологиите.

9. Все пак обнадеждаващо е категоричното мнение на родителите, че трябва да се вземат мерки срещу отчуждението на съвременното дете от книгата.

Резултатите и от двете анкети представят една твърде обезпокоителна ситуация, защото същите, а и може би по-драматични биха били резултатите и в други региони на страната. Налице е една от най-болезнените тенденции не само в българското образование, а и в цялото ни общество, а именно трайното дистанциране на съвременните деца от световите на литературата. Незавидната съдба на художествената словесност безспорно рефлектира върху нравственото, естетическото и духовното формиране на човека. Всичко това налага впрягането на силите на различните институции, обществото и държавата за незабавни решения.

Насърчаването на четенето на децата трябва да започне от стимулиране на интереса към книгите; издателите трябва да предлагат качествена литература за деца; родителите да купуват качествени детски книги; особено внимание е необходимо да се обърне на четенето вкъщи. Защото детското четене е социологически механизъм на приобщаване към материалната и духовната култура, в който се реализират възпитателна, образователна, самообразователна, комуникационна функция, формиращи представите, очакванията, стандартите на духовния свят на подрастващото поколение. Когато децата не искат да четат, а предпочитат електронните игри, пазарът на книгата се стеснява, в книжарниците се залежават с години книги, издателите се въздържат от неоправдани разходи. Този механизъм на пазарната икономика води до появата само на книжки-забавления. Електронните игри предоставят ефективно преживяване, развиват

най-вече бърз рефлекс и допускат възможност за „заразяване“ на детското съзнание с виртуална жестокост. Те и по-евтините, внесени от чужбина видео- и телевизионни филми, често пъти със съмнително художествено качество, много успешно конкурират книгата и се наместват на мястото ѝ, вграждайки в интелекта на децата вкус към принизените стойности на масовата култура.

Юлия Момчилова алармира, че съвременните български деца се нуждаят от помощ, за да се ориентират в човешките ценности, в самите себе си, в сложния свят, да не бъдат оставени без значими цели. Важно е да се поощрява и развива творческото мислене, за да се изградят като стойностни и успяващи хора. Особено добър учител са художествените произведения със сериозни послания, в центъра на които стоят човекът и проблемът за човечността. Те попадат като плодоносни семена в душата на детето и го формират като извисена личност. Такъв позитивен заряд се съдържа в прекрасния свят на руската класика, съчетаваща реализъм и идеализъм на описанието, разкриване на вътрешния свят на човека, моралните ценности. Длъжни сме да го предадем на детето, докато това все още е възможно. Въпреки отчуждението на съвременното дете от книгата не трябва да се забравя, че чрез класическата литература подрастващите преминават една хуманна ускорена социализация и ценностна ориентация в съвременния нехуманен свят.

Съществуват много фактори за детското четене: книгоиздаване, библиотеки, достъпен пазар. Необходимо е да се обръща внимание както на микрофакторите: традиции на четене в семейството, четящо обкръжение – връстници, действия на учителите и възпитателите по приобщаването към четене, така и на основните мегафактори – глобализация и информатизация на обществото. В една или друга степен нишката между тези фактори се къса, от което най-потърпевшо е детето. Вместо четене то предпочита информационно развлечение. Какво да се прави?

Могат да се посочат три дейности, способстващи за приобщаването към четенето, които не са единствени, но са много важни за преодоляване на проблема: пропагандата на детското четене, обучението и възпитанието на възрастните, създаването на условия за развитие на детското четене. За това е необходимо да се разработи социална политика, насочена не само към пропаганда, но и предоставяне на децата на достъпна инфраструктура, позволяваща да се реализира този вид дейност. Необходим е и контрол за предлаганото в интернет. Време е да се променят учебните програми и учебниците.

Трябва да се започне отнякъде. А решения трябва да се търсят навсякъде – и в забравените традиции, и в световните практики. Нужни са спешни мерки от високите инстанции и от обществото като цяло, защото никой няма право да отгласква от книгата, да лишава нашите деца – бъдещето на България, от духовни ценности и да пречи на тяхното развитие и реализация.

БЕЛЕЖКИ

1. Елин Пелин. Съчинения. т. П.С., Български писател, 1987 с. 345, 346.
2. Бенбасат, А. Книгата е интелектуално приключение, предизвикателство към ума и фантазията. – Борба, 24.11.2012.
3. Момчилова, Ю. Има ли борба с драматурзите в България? [онлайн]. [прегледан 29 януари 2013]. <http://knigi-news.com/?in=pod&stat=8445§ion=10&cur=15>
4. На най-непознатия за децата писател е приписан ранг 1.
5. Тук процентите са спрямо общия брой отговори, тъй като въпросът предполага повече от един отговор.
6. Момчилова, Ю. Има ли борба с драматурзите в България? [онлайн]. [прегледан 29 януари 2013]. <http://knigi-news.com/?in=pod&stat=8445§ion=10&cur=15>

THE ALIENATION FROM BOOKS OF THE PRESENT-DAY CHILD OR THE CRUEL TRUTH SUPPORTED BY SURVEY EVIDENCE

Abstract. The paper deals with a very important, pressing for a decision problem – the alienation of the modern child from book. The issue is widely known, but everyone are passing it or transferring the problem to someone else. The study was conducted through a survey. Statistical processing – the estimated rates, ranking, established correlation relations, etc. refers and highlights the trends. The survey was conducted with fourth graders from average provincial school and their parents. The questions are aimed to collect information about the interest/lack of interest in children to the book, preferred genres and themes, the evaluation of the sense of the book, role of intermediaries. The questions referring to the parents give us valuable information as it allows us to make comparison, assessment of views and study the ratio. The findings of the survey in any way are not cardinal but they are accurate, we can make a conclusion not only for this school but for any other, no matter in what part of country it is. The conclusions are proving that kids nowadays are distancing far from the literature. The unenviable fate of the art literature undoubtedly is reflecting on the moral, aesthetic and spiritual formation of the person.

✉ **Dr. Elena Davcheva**

Institute for Literature – BAS
52, Shipchenski prohod Blvd., bl. 17
1113 Sofia, Bulgaria
E-mail: edavcheva@abv.bg